

Cuprins

Capitolul I. Definirea psihologiei vârstelor.	
Dezvoltarea psihică	11
1. Definirea psihologiei vârstelor	11
2. Dezvoltarea psihică	17
Capitolul II. Stadiile, ciclurile și etapele	
dezvoltării psihice umane. Etapa prenatală.	
Nașterea și nou-născutul	43
1. Stadiul de dezvoltare psihică	43
2. Etapa prenatală a dezvoltării umane	57
3. Nașterea și nou-născutul : caracteristicile fizice	
și psihice ale nou-născutului	72
Capitolul III. Dezvoltarea fizică și psihică	
în primul an de viață	79
1. Semnificația primului an de viață	
pentru întreaga dezvoltare psihică umană	79
2. Aspectele dezvoltării fizice în primul	
an de viață	80
3. Dezvoltarea psihică în primul an de viață	84
Capitolul IV. Antepreșcolarul sau prima copilărie	105
1. Regimul de viață și dezvoltarea fizică	
a antepreșcolarului	105

2. Aspectele dezvoltării percepțiilor și apariția reprezentărilor la antepreșcolar	107
3. Particularitățile memoriei și atenției	110
4. Dezvoltarea limbajului între 1 și 3 ani	111
5. Gândirea simbolică și preconceptuală a antepreșcolarului	117
6. Dezvoltarea afectivă și socială între 1 și 3 ani	120
7. Dezvoltarea motricității la antepreșcolar	123
8. Principalele caracteristici ale jocului antepreșcolarului	126
9. Dezvoltarea conștiinței asupra lumii și a conștiinței de sine	128
Capitolul V. Preșcolarul sau cea de-a doua copilărie	131
1. Semnificația generală a celei de-a doua copilării pentru dezvoltarea psihică umană	131
2. Regimul de viață și dezvoltarea fizică a preșcolarului	132
3. Dezvoltarea proceselor senzoriale între 3 și 6-7 ani	135
4. Dezvoltarea gândirii preșcolarului	142
5. Limbajul copilului între 3 și 7 ani	152
6. Memoria și imaginația – aspecte caracteristice pentru preșcolar	156
7. Particularitățile atenției la preșcolar	161
8. Transformările semnificative ale afectivității copilului între 3 și 6 ani	163
9. Dezvoltarea motricității și voinței la preșcolar	171
10. Construirea bazelor personalității la preșcolar	174
11. Caracteristicile jocului și ale altor forme de activitate la preșcolar	184

Capitolul VI. Dezvoltarea fizică și psihică a școlarului mic	189
1. Transformările dominante din profilul școlarului mic	189
2. Adaptarea la mediul școlar	191
3. Câteva aspecte ale dezvoltării fizice între 7 și 10 ani	201
4. Dezvoltarea psihică a școlarului mic	204
Capitolul VII. Preadolescența și adolescența	239
1. Preadolescența	239
2. Adolescența	270
Capitolul VIII. Particularitățile fizice și psihice ale tânărului, adultului și bătrânului	313
1. Tânărul	313
2. Adultul	333
3. Bătrânețea	362
<i>Bibliografie generală</i>	379

Tinca Crețu

PSIHOLOGIA VÂRSTELOR

POLIROM
2016

Animismul este, de asemenea, propriu gândirii preșcolarului, mai ales celui de 3-4 ani. Pentru acesta, norii se mișcă întrucât ei „știu” când este soare și când este frig. Sau pentru o fetiță de 3 ani și jumătate, aflată într-o stație de metrou, stâlpii au „pălărie” pentru că le e frig.

Magismul se exprimă în tendința copilului de a stabili legături între fenomene care nu există în realitate, dar prin care el crede că va obține ceea ce dorește. Un copil de 4 ani și jumătate face următoarea legătură (exemplu dat de J. Piaget): „Dacă dau din picioare, supă e bună”. Se pare că animismul și magismul sunt și în gândirea adolescenților și adulților atunci când aceștia se confruntă cu situații foarte noi pentru ei.

Toate aceste manifestări reprezintă încercări ale copilului de a-și oferi răspunsuri la nenumărate întrebări care apar în confruntarea din ce în ce mai largă cu lumea. Se știe că preșcolaritatea este vârsta lui „De ce?”. Aceasta exprimă atitudinea cognitivă nouă a copilului de a înțelege cum sunt legate între ele fenomenele, el însuși asistând sau contribuind la producerea unora. Preșcolaritatea este și un stadiu al *precauzalității de natură preoperatorie*, după cum precizează J. Piaget (1927). Ea rezultă din asimilarea sistematică a proceselor fizice, obiective la acțiunile proprii, ajungându-se la relații evasimagice, în locul celor cauzale propriu-zise și la învingerea întâmplării prin finalitatea cu orice preț. Dacă li se prezintă o cutie mai mare în care într-o parte sunt puse 10 bile albe și în cealaltă 10 bile negre și prin balans ușor ele se amestecă și li se cere să anticipeze amestecul lor progresiv și să spună dacă se vor mai grupa sau nu ca înainte, copiii spun că ele se vor amesteca, dar apoi va ajunge fiecare la locul său.

O atitudine caracteristică au preșcolarii și față de relația posibil-imposibil. Pentru preșcolarii mici, posibilul și imposibilul se suprapun, așa că ei cred în forța miraculoasă a personajelor din povești, cred în existența lui Moș Crăciun. De la 5 ani

Începe să se cumuleze o experiență personală care face să apară primele îndoieli cu privire la acesta, ceea ce nu înseamnă o renunțare la ideea existenței lui Moș Crăciun. Dar cu privire la personajele din povești, copilul are o nouă atitudine, în sensul că distinge povestea de real și o acceptă ca pe o convenție. Dar copilul care trăiește într-un mediu stimulat, adică are la îndemână fel de fel de jucării, poate urmări la televizor programe destinate lui, ca și pe cele ale adulților, comunică mereu cu părinții și le cere explicații poate să avanseze mai mult și să stabilească relații între fenomene care îi pot surprinde pe adulți.

Mai ales copiii din mediul urban ajung să-și pună întrebări și să găsească ei înșiși răspunsuri privind apariția copiilor, fenomenul morții, diferențele dintre fete și băieți etc. Dacă merg la grădiniță, copiii beneficiază tot mai mult de activitatea desfășurată împreună cu adultul. În aceste condiții, către 6 ani vor fi capabili să grupeze obiecte după două criterii simultan, să stabilească mai ușor corespondențe de unu la unu, să aranjeze în ordine crescătoare mulțimi cu elemente cuprinse între 1 și 10, să înțeleagă repede relațiile „mai mare”, „mai mic”, „tot atât”, să observe plantele și animalele, activitatea celor mari etc.

Studii recente realizate în țara noastră de Thea Ionescu, sub conducerea profesorului universitar Mircea Mică, au pus în evidență aspecte foarte interesante cu privire la faptul că la preșcolari se manifestă și se antrenează importante capacități de ordonare și categorizare a diversității și imensului volum de stimuli cu care ei se confruntă permanent, dezvoltându-se astfel mecanismele subtile de procesare ale creierului uman, ce încep să funcționeze eficient pentru adaptare chiar de la această vârstă. Autoarea face următoarea subliniere, foarte importantă cu privire la semnificația acestor cercetări: „Nu se revine la ideea de copil ca adult în miniatură”, dar se

subliniază abilitățile precocce ale copiilor care „se apropie de cele ale adulților și care sunt în esență precursori importanți pentru funcționarea matură” (Ionescu, 2008, p. 9). Bazându-se pe o metodologie complexă și folosind tehnică modernă, autoarea a urmărit atât felul în care copii identifică aspectele comune ce devin criterii pentru categorizare, cât și flexibilitatea adaptativă. Societatea contemporană impune dezvoltarea timpurie a acestor abilități și de aceea cunoașterea a ceea ce se întâmplă în copilăria timpurie permite formularea și atingerea optima a unor obiective formative clare și foarte importante pentru dezvoltarea cognitivă de mai târziu.

Posibilitatea copiilor de a interacționa de timpuriu cu calculatorul activează foarte mult gândirea și-i ajută să surprindă mai repede o serie de relații cauzale mai simple sau să releve unele calități umane reale sau pe cele ale personajelor din basme etc.

Schaffer (2005, p. 197) observa că apariția calculatoarelor a generat schimbări semnificative în toată existența umană și mai mult, că aceste realizări ale tehnicii de vârf au devenit accesibile, într-o anumită măsură și copiilor foarte mici. Din păcate, se știe încă foarte puțin despre modul în care calculatoarele influențează activitatea cognitivă a copiilor. Cercetările Patriciei Greenfield (1994) asupra influențelor jocurilor pe calculator arată că acestea se bazează pe mutarea rapidă a unor imagini-țintă a căror viteză și distanță trebuie evaluate de către jucător, iar aceste sarcini (de joc) dezvoltă abilități corespunzătoare utilizatorilor (*apud* Schaffer, 2005, p. 197). Acestea pot fi abilități utile atât în învățare, cât și în diferite profesii. Calculatorul și învățarea în grup au efecte favorabile atât în plan cognitiv, cât și în procesul de socializare.

Sub influența grădiniței, copiii își pot însuși criterii mai simple de apreciere a ceea ce fac ei și a ceea ce fac ceilalți.

Multe emisiuni de televiziune difuzează programe în care se face o adevărată anticipare informațională în legătură cu unele cunoștințe care vor fi predate în școală și pe care le preiau și preșcolarii, cum ar fi cele referitoare la felul în care aude și vede omul. Toate aceste cuceriri sunt însă stimulate de niște condiții speciale. Copilul poate depăși în anumite limite gândirea preoperatorie, însă numai dacă este ajutat.

Până la a cucerii universul intelectual al adultului, preșcolarul mai are încă un drum lung, dar gândirea specifică lui, care dă savoare dialogurilor cu el, îi permit adaptări bune la universul caracteristic acestei vârste de aur, plină de noutăți, de miraculos, de surprize de tot felul.

5. Limbajul copilului între 3 și 7 ani

În preșcolaritate, o spectaculoasă dezvoltare se petrece în planul limbajului, iar diferențele dintre începutul și sfârșitul stadiului sunt remarcabile. Chiar în jurul vârstei de 5 ani, unii preșcolari pot să ne surprindă prin felul cum vorbesc: corect fonetic și gramatical, cu o adaptabilitate deosebită față de împrejurări. Vocabularul pasiv poate să înregistreze creșteri minime, de la 400 la 1.500 de cuvinte, și creșteri maxime, între 1.000 și 2.500-3.000, în timp ce vocabularul activ rămâne ceva mai restrâns, atât volumul vocabularului, cât și nivelul vorbirii prezentând variații individuale datorate următorilor factori: procesul de maturizare funcțională a aparatului fonator, preocuparea părinților pentru dezvoltarea copilului, prezența unor frați și surori mai mari, frecventarea grădiniței (Vincent, 1970, p. 163).

Preșcolarii manifestă o adevărată plăcere în a-și însuși cuvinte noi, și apoi să se mândrească pentru că le știu. Sunt atenți la vorbirea celor mari și preiau de la aceștia anumite

modalități de exprimare care tind să se stabilizeze în comunicarea lor verbală și care au fost numite „clisee verbale”. Cu alte cuvinte, copilul se poate exprima pretențios fără ca ceea ce spune să aibă un înțeles deplin pentru el. Așa, de exemplu, o fetiță de 3 ani și jumătate, care de altfel vorbea foarte bine, se exprimă foarte politicos astfel: „Vă pot fi de folos cu ceva?”, întâlnind o vecină pe scările blocului în care locuia, imitând-o pe mama sa.

În cea mai mare parte, conținutul de bază al semnificației cuvintelor este stăpânit de către copii, mai ales de preșcolarii mari, dar sensurile figurate nu sunt întotdeauna înțelese. De exemplu, bunica unei fetițe spune: „Ești așa de dulce, că te-aș sorbi într-o linguriță de apă”, iar fetița dă următoarea replică: „Nu poți. Eu nu încap într-o linguriță. Uite!”, pune pe covor o linguriță și face gestul de a se așeza. Dacă înțeleg însă sensurile, preșcolarii sunt foarte receptivi la epitete, îi ajută să surprindă mai bine ceea ce este caracteristic personajelor din povești și ei înșiși le folosesc cu plăcere. Au de asemenea preferințe pentru diminutive, pe care le utilizează frecvent. De exemplu, cerându-se copiilor să privească mai multe imagini și să facă alături atâtea liniuțe câte silabe au cuvintele corespunzătoare, unii au făcut în dreptul imaginii unui cal două liniuțe, ceea ce, pe moment, i-a nedumerit pe adulți. Prin urmare, ei au spus nu „cal”, ci „căluț”, și în fapt au îndeplinit corect sarcina.

Este de asemenea remarcabil un fenomen pus în evidență la noi de profesoara universitară Tatiana Slama-Cazacu, referitor la faptul că, atunci când nu au la îndemână cuvintele potrivite pentru diversele situații, preșcolarii și le construiesc, pornind de la cele însușite de la adult. Din exemplele autoarei am reținut câteva, și anume: „clonțesc” pentru ceva urât, „urlăreț” pentru cel ce plânge tare, „modrobeți”, adică ceva în dezordine etc.

(Slama-Cazacu, 1980, p. 32). La fel, un băiețel de 3 ani îi spune fratelui lui: „Hai să peștim!”. Un altul de 4 ani spune „însforat” pentru ceva legat cu sfoară.

În ceea ce privește construcțiile verbale, care implică respectarea cerințelor gramaticale, se manifestă din plin transferul modelelor verbale ale celor din anturajul copilului. Preșcolarul dispune mai mult de o gramatică implicită, sedimentată în aceste modele, pe care însă le poate folosi creator. W. Stern consideră că există o anumită stadialitate în însușirea diverselor categorii morfologice, și anume: al substanței (substantive), al acțiunii (verbe), al relațiilor (attribute și cuvinte de legătură) în contextul relațiilor de comunicare cu cei din jur.

Influența anturajului se relevă și prin faptul că preșcolarii preiau și conservă structurile dialectale.

La grădiniță însă se cultivă un limbaj elevat la care preșcolarii mari aderă tot mai mult și încep să-i corecteze apoi pe cei de acasă. Tot sub influența grădiniței, ei folosesc din ce în ce mai bine timpurile verbelor, acordurile după număr și gen, dar mai au încă dificultăți la cele după caz. Abaterile sunt mai frecvente la genitiv și dativ. Astfel, se poate întâlni des o expresie ca aceasta: „A dat lu' mama” sau „E ziua lu' România”.

Ca structurare de ansamblu, constatăm încă dominanța limbajului situativ la preșcolarii mici și chiar la cei mijlocii. Dar în acest stadiu își face apariția *limbajul contextual* care presupune o utilizare adecvată și suficientă a mijloacelor verbale pentru a comunica și a fi înțeles, independent de situația de comunicare. Unele structuri, prin repetare mai îndelungată, se stereotipizează și fac să crească viteza de comunicare. Debitul verbal este astfel, la 6 ani, foarte apropiat de al anturajului. După împlinirea vârstei de 5 ani se poate remarca o creștere a capacității de verbalizare a tot ceea ce face și vede copilul și chiar o anumită flexibilitate verbală care face posibilă vorbirea alternativă când povestește sau se joacă.